

Ligbærerlauget i Ribe

Af Søren Mulvad

Den 30. maj 1959 bar en lille flok alvorlige, sortklædte herrer en gammel trækiste på bærestænger den korte vej fra Puggårdsgade i Ribe til Rådhuset på von Stöckens Plads. Hermed afsluttedes en særegen tradition og et såvel historisk som kulturhistorisk indslag i den gamle stad.

Den jernbundne trækiste med fladt låg var det gamle ligbærerlaugs lade, hvori laugets officielle remedier havde været opbevaret i henved 300 år. De seks højtidelige herrer var de sidste medlemmer af det laug, som gennem ligeså mange år havde båret godtfolk til graven.

Lauget 1659-1702

På grund af kildematerialets beskaffenhed er vi nødt til at anskue ligbærerlaugets virksomhed i to afdelinger. Der er bortkommet protokoller, som dækkede årene fra 1702 til 1806, og vi må derfor nøjes med at undersøge de første halvhundrede og de sidste halvandet hundrede års virksomhed.

Lad os begynde ved begyndelsen. I året 1659 huserede svenske besættelsestropper, vore såkaldte allierede, i Danmark. Ribeegnen, by som opland, blev hårdt ramt af drab, plyndringer, tortringer, brandskatning og andre ødelæggelser, og som om de fjendtlige landsknægte ikke kunne straffe landet hårdt nok på egen hånd, fulgte sygdomme i deres kølvand, hvilket alt i alt lagde landdistrikterne så godt som øde. De, som ikke blev dræbt, eller døde af krigens

følger, reddede sig somme tider ved at flygte til Ribe, hvor gode folk kunne tage dem under deres tag, hvilket dog langt fra alle blev. Mange døde i staden som følge af deres tilstand, udhungrede, frysende og ramt af sot og sygdom. Foruden flygtningene døde henved 900 af byens egne borgere.

De døde måtte nødvendigvis jordes, men stadens begravelsesvæsen stod uden fortilfælde, når det gjaldt frænde- og standsløse personer i denne mængde. Derfor stiftede behjertede borgere Borger Samkvem Compagnie Lauget engang i 1659.

Den 1. december begyndte man at tegne medlemmer og opkræve kontingent til det nye laug. 54 indbyggere tegnede sig, hver med et beløb på to slettedaler og to mark, bortset fra et par enkelte, som i stedet forærede lauget nødvendige remedier og derved slap for at måtte punge ud med rede mønt. Hans Instrumentalist gav således et klæde af taft i form af et kors til at lægge på kisterne, og Arent Bogbinder gav en protokol, som endnu findes. Ingen af medlemmerne hørte til stadens bedre borgerskab. Lauget var stiftet af og til hjælp for småfolk.

Da pengene var i hus, holdtes formodentlig et stiftende møde, hvor laugets love på syv punkter blev vedtaget og skrevet ind i den nye protokol.

Lauget ønskede kun at betjene medlemmer og deres husstande, dog indbefattet forældre og svigerforældre, svende og tjenestepiger, hvis

Lighbærerlauget i funktion ved købmand N. Termansens begravelse i 1939. Man ser, hvorledes der udskiftes bærer som beskrevet i teksten. Foto udlånt af malermester Ebbe W. Bertelsen, Brandhistorisk Arkiv, Ribe.

disse boede under samme tag. Ugifte pigebørn af medlemmer kunne bæres til graven ved dødelig afgang, såfremt de var ærlige. Om der med ærlighed mentes jomfruelighed eller blot uden for rakkerstand, er uvist.

Medlemmerene skulle bære den døde, der blev indsvøbt i et ligklæde og lagt på en ligbære. Det er uvist, om de fattigste blev begravet i en kiste eller ej. Samtlige øvrige medlemmer var pligtige at følge et afdødt medlem fra hjemmet til kirken, fra kirken til graven, og igen følge de efterladte til deres hjem. Der var bødestraf for at udeblive uden lovlig grund. Uformuende medlemmer skulle begraves fuldt og helt på

laugets regning, og var der ikke penge i kassen, skulle medlemmerne skyde midler sammen, så begravelsen kunne ske sømmeligt.

Ved samme stiftende generalforsamling valgte man laugets embedsmænd, en skaffer, en skriver, en oldermænd, en bisidder, en ligklædebevarer og en bydemand. Den sidste havde til opgave at tilsige medlemmerne til begravelse og møder. Af betegnelse bydemand er ordet bedemand siden dannet.

Foruden den aktive begravelsestjeneste kan det ses af regnskaberne, at lauget udlejede rekvistitterne til andre, private eller håndværkerlaug, mod betaling. Kort efter stiftelsen ses

det iøvrigt af samme regnskaber, at ikke-medlemmer blev båret til graven mod særskilt betaling. Der har nok været brug for ekstraindtægter, idet der var underskud i kassen de første år, fordi udgifterne til anskaffelse af remedierne havde været store.

Remedierne

Lauget anskaffede ligklæder. Ved købet kom kassen i restance på 16 daler. Klæderne må have været dyre og af god kvalitet. Man kan næppe forestille sig, at så dyre klæder blev lagt i jorden. Ligene har vel været svøbt i klæderne ved bæringen fra hjemmet og fra kirken, men er blevet taget af inden jordpåkastelsen.

I 1664 da der atter var balance i økonomien, anskaffede man yderligere en del inventar, hovedsagelig klæde. Fire en halv alen af en god kvalitet, formodentlig til et svøb, og syv kvadrat-alen sort taft, der kan have været syet sammen i form af et latinsk kors. Et sådant kors omtales flere steder som liggende på kisten/liget under ceremonien. Dertil købtes en hue, lidt silke, måske til frynser eller anden pynt, samt ni alen lister, der her må forstås som klædesomhæng til ligbåren. Samme år lovede et nyt medlem at skænke ligklæder til en barnebegravelse, »når han næste år kom til Holland«.

Samme år, 1664, anskaffede lauget den jernbundne kiste, som endnu er i behold, og hvori laugets ejendele opbevarede.

Fem år senere, i 1679, anskaffedes en dyr sørgekappe med pyntebånd og foer samt et slør. Disse deles brug kan enten have været til en leder af ligoget, en »sørgemarskal« eller til udlån til enker og enkemænd, der ønskede at følge deres nære i passende påklædning. Ved hvert indkøb af klæder er ud over skrædderløn angivet udgifter til øl.

I 1681 var lauget ved at overgå sig selv. Man anskaffede et meget kostbart ligklæde, udgif-

ten blev i alt på 132 daler, 3 mark og 6 skilling. Klædet var ved anskaffelsen 13 alen i længden, sort og med frynser til 70 daler, som købmand Hans Vandel havde ladet gøre i Amsterdam på laugets vegne. Man forestiller sig disse frynser i guldtrukket arbejde. Tillige anskaffedes et ekstra klæde til at lægge oven over ligklædet, hvortil ekstra kom ti alen frynser af mådelig pris, kun 3 daler 1 mark og 12 skilling. Det sidste svarer nøje til den medfølgende udgift til øl, den dag laugets bestyrelse købte klædet og bar det om til skrædderen.

Det ekstra dække, der lagdes øverst, angives at skulle danne underlag for »bækkenet«. Det er ikke helt klart, hvilket bækken der er tale om, men da det endnu på dette tidspunkt var almindeligt at brænde røgelse i de lutherske kirker, kan det have været et røgelseskar, der blev stillet på liget eller kisten, eventuelt for at dække over forrådnelsesstanken.

En fortegnelse fra 1683 over laugets ejendele viser, at der foruden ovennævnte fandtes en drikstob af »valdbirk« med indlagt elfenben, ibenholt og rav, en indsamlingsbøsse, skovle og ligbærer.

De kostbare udstyrsstykker med frynser og broderi tiltalte stadens fornemme borgere, så de lejede disse af lauget. Ved rådmand Jens Lauridsens begravelse i 1702 var det bedste ligklæde dog ikke godt nok til at brede over kisten, men blev, for en højere betaling, lejet til at lægge under kisten.

Endog stadens allerhøjeste myndigheder fandt behag i de kostbare stoffer. Lauget blev således anmodet om at stille det fornemme ligklæde med de dyre frynser til rådighed, da dels rådmændene på rådhuset og stiftets præster i amtmandsboligen på Korsbrødregård skulle aflægge troskabsed ved Frederik IVs tronbestigelse i 1699. Man tænker sig klædet har dækket bordet, hvor troskabseden skulle sværges.

Ligbærerlaugets lade, hvori laugets forskellige remedier opbevaredes. Da lauget blev nedlagt i 1959, fik laden sin plads på Ribe Rådhus. Foto: Privat eje.

Fattige lig, som man sagde, fik stillet klæderne gratis til rådighed »for Guds skyld«.

Laugets penge

I løbet af det første halve århundrede af laugets levetid kom kassen ret godt på fode. Når der var store udgifter til nye anskaffelser, havde man enten pengene for hånden, eller man lånte dem hos medlemmerne. Til gengæld kunne kassen udlåne penge, vistnok kun til medlemmer, mod rente og pant.

Undertiden kunne der gives almisser af kassen, og undertiden måtte medlemmerne betale bøder, når de tiltalte hinanden usømmeligt, »når regnskab skulle aflægges«, d.v.s. på generalforsamlingerne. Ved sådanne lejligheder blev der efter tidens skik drukket ganske godt. Og det var ikke den ringeste øl, der blev indkøbt. Til gengæld var der sjældent brændevin på bordet, det findes i al fald kun nævnt i regnskaberne få gange.

Nytilkomne medlemmer, som var børn af ældre, betalte kun ganske lidt i tiltrædelsesgebyr, og undertiden gav de blot et symbolsk beløb til indsamlingsbøssen til de fattige.

Konkurrence

I 1677 anmodede stadens borgmester og præsident kongen om, at der måtte knyttes et fast bedemandsembede til Ribe. Dette bevilligedes, og rådmand Hans Vandel fik opgaven pålagt, mod at han modtog faste takster for sin virksomhed. Han lejede flere gange laugets sørgekappe, så han kunne byde til begravelser, standsmæssigt klædet, men til gengæld følte han sig og sit embede gået for nær af blandt andre ligbærerlaugets oldermann.

Rådmanden lod derfor oldermannen, Henrik Jacobsen Kandestøber, indstævne for bytinget fordi han havde budt til begravelse af Karsten Klejnsmeds lig.

Rådmanden fik ved retten medhold i flere af sine anklagepunkter, men byfogeden anvendte en fremgangsmåde ved proceduren, der virker indforstået og mærkelig. Da han nemlig ville høre retsbudet, hvad kandestøberen havde svaret på anklagen, erklærede denne, at det var så længe siden, han havde været i hans hus, at han havde glemt svaret. Kandestøberen blev derefter frifundet.

Et kvart århundrede senere var det galt igen. Samme Hans Vandels søn, Nikolai Vandel, var åbenbart blevet betroet embedet som stadens bedemand, og han klagede for magistrat og præsident over, at ligbærerlauget bød til begravelser uden for laugets medlemskare. Først forlangte han at måtte byde til samtlige begravelser i staden, men i forhandlingernes løb gav han afkald på at byde til ligbærerlaugets medlemmers begravelser. Til gengæld måtte oldermannen afgive løfte om ikke at byde til ikke-medlemmers begravelser.

Biskop Olesens begravelse i 1930. Kisten bæres op ad rampen ved Ribe Domkirke til Skolegade. Foto udlånt af Mogens Juhl, Ribe.

Laugets øvrige virksomhed

Uden for sit formål drøftede ligbærerlaugets medlemmer selvfølgelig andre emner, som lå tidens borgere på sinde. Ind imellem forekommer det nutidige læsere besynderligt, at netop denne kreds af Ribes borgere gav officielt udtryk for tanker, som lå deres fællesemne fjernt, men således må man åbenbart ikke have opfattet egen situation.

I 1695 indsendte laugets oldermand et andragende til magistraten, hvori han bad Ribe By fritaget for yderligere indkvartering af soldater. Han mente staden havde lidt nok under byrden af at skulle føde så mange ekstra folk. Oldermanden må have berådet sig med laugets

medlemmer, for han tilbød i skrivelsen at bidrage med 200 daler, som medlemmerne frivilligt ville indbetale som bestikkelse til en embedsmand i København, i Krigskollegiet (svarende til forsvarsministeriet), som havde den nødvendige indflydelse til at henlægge indkvarteringen til en anden jysk købstad. Magistraten tog hensyn til andragendet og ansøgte Krigskollegiet om fritagelse, men uden held. Det ses dog ikke, om man gjorde brug af tilbuddet om bestikkelsespenge.

Man kan forestille sig, at ligbærerlauget har været det eneste talerør af nogenledes vægt, som stadens almue kunne lade sin røst høre igennem. Medlemmerne var hovedsagelig de

jævneste borgere, og laugets virksomhed rummede en alvor, som gav en vis garanti for lødighed.

I 1699 samlede oldermanden sine bisiddere og drøftede stadens kornsituation. Man mente, borgerne kunne komme til at mangle korn og ville bede magistraten forbyde købmændene at eksportere denne vare. De forsamlede mænd enedes om at give tre daler af kassen til indkøb af et reservelager, som senere skulle sælges til de fattige, hvis kornpriserne steg.

Den tavse tid 1702-1806

Vi kender næsten intet til Borgerlaugets virksomhed i perioden. Ved laugets ophævelse i 1959, blev det sagt, at protokollerne for perioden »var bortkommet i den næstforrige oldermands tid«.

Imidlertid blev laugets virksomhed konfirmeret både af magistraten og af kongen i 1708 og gentaget i uændret form 1731, 1747 og 1768. Vi kan kort opholde os ved paragrafferne i denne konfirmation. Stadens historiker, overlærer J. F. Kinch, lod i sin omtale af akten sin egen mening komme frem, hvad han i øvrigt sjældent gjorde. Han skrev om magistratens og kongens indblanding: »Denne bestandig stigende regerelyst hos over- og underordnede myndigheder var måske den værste følge af enevoldsmagten«.

På den anden side kan man også betragte myndighedernes konfirmation som en garanti og velvilje over for laugets virksomhed. I protokollen er udtrykkelig angivet, at tvistigheder imellem medlemmerne skal angives for Magistraten »for procesomkostninger at hindre«.

I konfirmationen stod, at oldermanden skulle have fire bisiddere til hjælp i afgørelser i sager »hvori han ikke egentlig vidste sig at finde«. Ingen kunne vælges til oldermænd, medmindre han tidligere havde beklædt laugsbudets

stilling. Laugsbudet skulle se til, at de følgende ved begravelse var sømmeligt klædt i en skikkelig sørge dragt fra øverst til nederst.

De ældste sønner af en familie kunne indtræde i faders sted mod at betale to mark til de fattiges bøsse og lidt mindre som en kendelse til laugsskriveren. Helt nye medlemmer skulle betale fire rigsdaler i indtrædelsespeng. Skulle et medlem komme i armod, skulle de understøttes af fattigbøssen og i sidste ende forhjælpes til en kristelig og tarvelig jordefærd. Laugets bedste ligklæder måtte kun lejes ud til brug inden for stadens grænser og kun til at brede over kisten, underforstået: Man havde følt sig brøstholden ved at se den rige familie Lauridsen lægge det kostbare kistedække på gulvet under faderens kiste i 1702.

Det fremgår tillige, at stadens embedsbedemand var død, og at man ikke tænkte på at ansætte nogen ny. Enhver kunne lade bede til begravelse af hvem, man ønskede, »når man blot valgte en skikkelig person, og der ingen uorden eller misbrug fandt sted«.

Den sidste tid 1806-1959

Protokollen, som blev anlagt i 1806, indledes med et sirligt afskrevet dokument af konfirmationerne, således som de tilsyneladende er fremsendt fra Det Kongelige Kancelli i 1768. Da originalen ikke findes, kan man ikke umiddelbart se, om et par dialektejendommeligheder skulle stamme fra afskriverens pen eller er sendt fra København. Det virker dog ikke rigsdansk, når det siges »hvo, som ej møder når han af laugsbudet bliver tilsvaret...«, hvad endnu er almindelig Ribe-tale. Eller oldermanden vælges »for trei år«.

De oprindelige bestemmelser blev justeret løbende, og paragraffernes antal varierede fra 41 i 1862 til 37 i 1909. I 1909 var der indført betingelser for medlemskab. Man skulle være

under 40 år gammel og præsentere en helbredsattest fra sin læge, man skulle holde sig selv »ved Dug og Disk«. d.v.s. føre egen husholdning og betale otte kroner i gebyr. Det var faktisk det oprindelige gebyrs størrelse fra laugets stiftelse. Mandlige medlemmer fik udleveret en sort frakke, som de kun måtte bruge ved henfølgten, ellers blev de idømt en mulkt. Man var »med aftens varsel pligtig at hembære ethvert lig«. Bærerne skulle være iført sorte bukser, sort vest, sort overfrakke, helt opknapet i halsen, sort halsbind og sort hat, velpudsede støvler og være velbarberet. Når kisten var sænket, skulle alle medfølgende medlemmer gå ud af kirkegårdens hovedindgang. Man kunne lade sig erstatte som bærer af en mindst 18-årig søn.

Medlemmer, som idømtes vanærende straffe ved domstole, blev frataget retten til at bære lig. Ved dødsfald tilkom det ethvert medlem det dobbelte af indskuddet.

Desuden kan man af underskrivernes navne se, hvilke kredse i byen, medlemmerne kom fra. Efter skik og endnu brugelig talemåde kaldtes folk gerne ved deres stilling. Endnu anvendes i daglig tale »fru grønthandler NN« eller »gadefejer NN«. Tolv ud af 49 angives ved stillingsbetegnelse. Heraf var der hele fem bundtmagere, eller feldberedere, resten var klokker, kimer, sadelmager, teglmager, brygger eller forrider, hvad det sidste så end indebar?

Derpå følger et referat af generalforsamlingen 1806. »Samlingen«, som det altid hed. Dette år var traktementet åbenbart ikke fuldt tilfredsstillende, for man vedtog, at oldermanden fremover skulle have bemyndigelse til at indkøbe to flæskeskanter på hver 16 punds vægt. I øvrigt er intet andet noteret. Man kan altså formode, at samlingerne hovedsagelig har tjent sociale formål, gemtylighed og god spise.

Social funktion

I lovene stod der, at medlemmerne skulle »...tjene hinanden i nød og død«. Det indebar, at man delvist havde forladt det oprindelige formål og havde udvidet virksomheden til også at omfatte de levende medlemmers gavn.

Af en liste over ejendele i 1868 fremgår, at laugets på det tidspunkt havde fire spil kort, men det vides ikke, hvornår de er anskaffet, men man må formode, at de har været på bordet efter spisningen ved samlingerne.

Programmet for generalforsamlingerne var fast. Man valgte først de embedsmænd, der skulle vælges. Budets embede var vigtigt og blev kun betroet solide mænd. Vi har endnu en notesbog, ført af et laugsbud, hvori han omhyggeligt har noteret op, hvem der i årene 1860 til 1880 blev tilsagt til at bære ved de enkelte begravelser. Det kunne variere fra otte til 24 personer. Man gik fortsat ud fra, at medlemmerne iøvrigt gik med i følget. Notesbogen indeholder denne formular, som måske er blevet oplæst ved hver bærers hjem: »Følgende ville give møde i morgen formiddag klokken 11 at hembære NNs lig«.

Dagsrytmen i den gamle stad var endnu så fleksibel, at man kunne regne med, at en tilsigelse til flere timers fravær fra arbejdspladsen kunne ske aftenen forud og påregnes effektueret.

Efter valget blev behandlet de sager, der måtte være forelagt bestyrelsen. Det kunne være ønsker om ændring af en paragraf i vedtægterne eller en ændret praksis ved begravelserne. Som regel blev ændringsforslag stemt ned. Det eneste, der kunne bringe sindene i ophidselse var, når nogen havde optrådt uhøfligt og derved krænket laugets værdighed. Der var mulkt for at møde ubarberet, beruset eller højlydt talende ved ligbegængelser, og der forekom jævnligt indsigelser mod navngivne med-

lemmer, som blev mulkterede eller advarede. Enkelte gange fik et medlem frataget bæreretten. Ifølge lovene kunne medlemmer bede sig fritaget for bæring på grund af alder, men denne fritagelsen skulle godkendes på samlingen, hvor man vel vurderede ansøgerens fysiske tilstand.

Når remedierne blev for slidte, eller de havde været reparerede for ofte, blev nye anskaffet og de gamle solgt til medlemmerne på auktion ved samlingerne.

Desuden blev der kontrolleret kontrabøger. Man kunne nemlig undlade at betale gebyr ved indmeldelsen mod til gengæld at »bære beløbet af«.

Det vil sige, at man ikke fik bærepenge udbetalt, men fik beløbet afskrevet i gebyret.

Der kunne komme udmeldelser af lauet. Som regel var disse grundet i, at vedkommende skulle rejse fra staden, men der findes et enkelt tilfælde, hvor en tinstøber simpelthen skrev på en seddel: »Jeg ønsker hermed at udmelde mig af ligbærerlauget. NN«. Ingen begrundelse.

Når regnskabet var godkendt og spørgsmålene behandlet, blev der serveret. Det kan nok have gået livligt til, men der kendes ingen referater af usømmelig optræden. Humøret var højt, hvad man kan se af de bevarede lejlighedsviser, der findes fra de sidste års samlinger. I 1935 blev der sunget en sang på melodien »Malle Brok er død i krigen«, hvor et af versene lyder:

I Ribe ser man ofte
 en mand med høj cylinderhat.
 Han i sin sorte kofte
 ej ligner en soldat.
 Det er det kompagni,
 det her ligbæveri,
 man siger, at det stammer
 fra Fjerde Kresjans ti!

Resten af versene er på samme måde en godmodig holden sjov med hinanden, hvor spøgefuldheden går på vedkommendes udseende, håndværk, navn eller vaner. Altid venligt formuleret. Forfatteren underskrev sig Pertot.

Ved en anden lejlighed skrev et medlem en festtale, formet som en hilsen fra Frederik III på vers. Et uddrag angiver stemningen:

Hr. Keller skal være minister, det har jeg bestemt,

Peter Rasmussen bli'r general, den ting han ordner nemt.

Han har kommando i sin stemme, er det mig fortalt.

Det ligger ham i vanen, når bilister parkerer galt.

Desuden findes en mere alvorlig vise, hvis hovedtema er, at man skal hævde standen.

Og så spillede man. Den danske lidenskab for spil havde fået sit statskontrollerede afløb i klasselotteriet. Det fremgår ikke af regnskaberne, om medlemmerne spillede for egne penge, eller kassen spillede for medlemmerne i almindelighed. Det har sandsynligvis været en måde at gøre samlingerne attraktive på, man skulle høre, om der var gevinst, ligesom der måske var en mulighed for at anbringe midler på en tid, hvor sparekasser ikke fandtes i staden. Først i 1870 foreslås det, at laugets kapital sættes i sparekassen. Lauget spillede med i klasselotteriet indtil 1917.

Et andet spil var gåsespil, der kunne afholdes ved samlingerne. Da disse som regel fandt sted i oktober måned, kan man formode, at gæssene blev leveret vinderne til Mortensaften. Endelig var der en udgift til cigarer, og til gaver til medlemmernes sølvbryllup eller andre mærkedage og desuden støttede man Arbejdsløses Jul.

Økonomi

Som tidligere omtalt kunne laugskassen udlåne penge til medlemmerne. Dette skete mod behørig udstedelse af panteobligationer. Kassen fik renter af de udlånte midler, og efterhånden fik lauget en ganske god økonomi. I 1812 havde man 1.371 rigsdaler, dels i rede mønt og dels i udestående fordringer.

Desværre influerede statsbankerotten på økonomien, så der i 1814 kun var 210 rigsdaler, men der var dog ikke tale om underskud, og beholdningerne arbejdede sig støt op igen, og i 1832 havde man 1.266 rigsdaler i kassen. Formuen holdt sig omkring dette beløb i mange år. Hundrede år senere, i 1932, var beholdningen 3.000 kroner, hvilket omtrent svarer dertil.

Indtægterne stammede ikke kun fra medlemsbidrag og renter. Man påtog sig bæring af lig uden for lauget og udlejede remedier. Til gengæld indførtes en betaling til bærerne, hvad enten de bar medlemmer eller andre.

Udgifterne var hovedsagelig reparation og anskaffelse af de nødvendige remedier.

Lauget måtte efterhånden sande, at ikke enhver kunne forventes at anskaffe en cylinderhat og købte derfor til dem, der ikke selv kunne magte denne udgift. Ligeså med kapperne, som i de sidste mange år var laugets ejendom og rensning af dem en fast udgift. Man søgte også at holde sig til ven med byens bedemand, for der findes en udgiftspost »cigarer til bedemanden« i de sidste mange år. Remedierne var brandforsikrede, hvilket også var en årlig udgift.

Ind imellem findes der udgifter til krans til begravelser. Det fremgår ikke, hvem man gav krans til, men der synes at have været en regel, for det er langtfra alles lig, der betænkes på denne måde. I 1941 anmodede en enke om at få pengene, som en krans ville koste, hvilket

blev bevilliget. Oldermænd fik 50 kroner i årlig løn i 1930'erne, skriveren lidt mindre. Bærerne delte de 35 kroner, det kostede at få båret et lig, der ikke havde medlemsret. I de seneste år kom der ekstra for bilkørsel.

Fra 1862 ansatte lauget en fast bedemand, som for en betaling af to rigsdaler pr. gang skulle varetage alle en bedemands forpligtelser ved begravelser af medlemmers lig. Når det gjaldt tjenestefolk eller børn, var der frit valg, om man ville benytte laugets bedemand eller skaffe en selv.

Blandt laugets efterladte arkivalier findes et lille hæfte, som efter påskriften har været skomagerlaugets ligbærerforenings. Hæftet rummer regnskab og tilløb til medlemslister for 1891-1892. Der ser ud til at have været henved 20 medlemmer. Foreningen bar et barn for fire kroner og en voksen for 18 á 30 kroner. Altså omtrent samme priser som ligbærerlauget. Det er uvist, hvorledes bogen er havnet her. Der findes ikke antydninger i forhandlingsprotokolten af, at foreningen skulle være kollektivt indmeldt.

Det var tidligere blevet forsøgt at erhverve eneret på at bære lig i staden. Der var indsendt ansøgning til Danske Kancelli i 1836, men ansøgningen blev ikke imødekommet. Det ser ud til, at der har eksisteret sådanne monopol-ligbærerlaug i andre byer, Thisted for eksempel, men spørgsmålet er ikke blevet undersøgt systematisk.

Ved samlingen i 1833 indførtes en sekundærklasse. Det var kommet bestyrelsen for øre, at mange fandt gebyret for højt og derfor ikke meldte sig ind. Man lod da, under indtryk af den blomstrende økonomi og laugets veldædige formål, oprette en klasse, hvor man kunne melde sig ind for knap det halve gebyr. Det almindelige var 16 rigsdaler, det reducerede gebyr var kun ni.

Anden-classes medlemmerne fik ret til at blive båret og fulgt, men tilskuddet til følgeudgifterne blev halveret. Følgeudgifter kunne være gravning af graven, klokkeringning, offer til præst og degn og måske kaffebordet bagefter.

Laug et og begravelserne

Vi kender ikke så meget til ceremoniellet ved begravelserne i de første århundreder. Men efterhånden, som detaljerne i vedtægterne blev sat under debat, kan man danne sig et billede af, hvorledes begravelserne er foregået.

Ved et dødsfalds indtrædelse ophørte omtalen af afdøde som person. Den døde beskrives som »NNs lig«, eller, hvis det var en afdød kvinde som »avlsbruger NN enkes lig«.

Ligsynsmanden udstedte en dødsattest, og de pårørende lod gå bud til laugsbudet, som så indvarslede bærerne. Samtidig gik bedemanden byen rundt og bød til begravelsen og eventuel følgende traktement. Endnu i 1950'erne eksisterede skikken med indbydelser. Der er fundet en trykt indbydelse med sørgerand og følgende tekst:

»Min kære mand, (navnet) er stille sovet ind.

I bedes hermed modtage indbydelse til begravelsen lørdag den 6. december kl. 14 ved Sct. Catarina Kirke og bedes efter begravelsen samles på Hotel Munken til kaffe og blive og spise til aften.

(Enkens navn)«

Det er ikke blevet kontrolleret, hvor længe der gik fra dødsfaldet til begravelsen, men dels har trykkeren skullet trykke kortene, der skulle skrives kuverter og postvæsenet skulle bringe dem ud. Selv om postvæsenet tidligere ydede en betydelig mere effektiv service, må man vel regne med mindst 12 timer fra kortene kom i postkassen, til de var ude i staden.

Skulle begravelsen foregå fra hjemmet, kunne bærerne blive anbragt som livvagter sammen med kisten og en kop kaffe, mens resten af følget drak kaffe i et tilstødende lokale.

Der findes et pudsigt vidnesbyrd om den gamle skik at tildække spejlene i huse, hvor dødsfald var forekommet. I 1824 rettede en borger beskyldning mod laug et for tyveri af en sølveteske, som var bortkommet under kaffedrikningen. Vedkommende måtte senere trække sigtelsen tilbage, da »Skeen blev fundet, da lagenet blev draget af spejlet i stuen, hvor bærerne opholdt sig.«

De fleste begravelser i Ribe har næppe foregået fra hjem med flere stuer. Der er adskillige meddelser om, at man måtte tage vinduessprossen ud for at få kisten ud af de små huse. Midtersprossen sad ofte løs af samme grund. Da der kom kapel på stadens kirkegård, blev det almindeligt at foretage begravelserne herfra, og man måtte da indføre takst for »omflyten« af lig fra hjem eller sygehus til kapellet. Brugen af kapellet på Ribe Kirkegård ophørte i begyndelsen af 1940'erne.

Bærerne skulle møde med bærestænger og iført høje hatte, omvundet med sørgeflor. Der til lange frakker, som skulle holdes helt tilknapet i perioden 1. november til 1. maj, derefter skulle den øverste knap stå åben. Allerede i 1862 udgik bestemmelsen om sørgeflor om hatten.

Der er flere steder fortalt om, at der har været professionelle grædekoner i Ribe. Det er imidlertid en sandhed med modifikation. Der var nogle begravelsesgængere, som ingen lejlighed lod gå fra sig til henfølgen. Et bekendt par var »Makrel-Marie« (også kaldet »Silde-Marie«) og hendes mor. Ved begravelser indfandt de sig gerne og maste sig helt hen til kisten.

»Kom mor. Vi skal have kaffe,« sagde Marie. Tidligere arbejdsmand ved Ribe Gasværk, Carl

Dahlgren, skrev i sine erindringer: »Da min mor skulle begraves, kom der to grædekoner, »Silde-Marie« og hendes mor. De tog hver en stol og satte sig tæt op ad kisten og græd så højt, at man næsten ikke kunne høre, hvad præsten sagde«.

Når præsten havde talt i hjemmet, og salmer var sunget, blev kisten båret ud på gaden, sat på bukke og to bærestænger stukket ind under. Hver stang blev holdt af to mand i hver ende. Der var altid otte mand om at holde på en kiste. Man begav sig derpå til kirkegården ad »de sædvanlige kirkegader«. Det vil sige fra Domkirken over Torvet, ad Hundegade og Gravsgade til kirkegårdens hovedport. Fra Sct. Catharinæ Kirke gik man ad Dagmargade og Hundegade til Gravsgade og hovedporten. Forrest gik eventuelt kirkens syngedrenge i sorte jakker og kasketter med kirkens emblem over skyggen.

Når bærerne trængte til afløsning, skete det ved, at den inderste mod kisten sagte sagde »Skift«. Så trådte en af de frie hen og greb om stangens yderste ende, den yderste bærer trådte inderst, og den trætte »faldt af«, det vil sige trådte et skridt tilbage og gik yderst.

Ankomsten til graven blev kisten støttet på bærestængerne, mens den blev forsynet med reb. Bærerne sænkede kisten. Når præsten havde kastet jord på, var ritualet til ende.

Når så snedkeren havde været for sent på den med at fremstille kisten, kunne det ske, at malingen ikke var tør, når kisten skulle henbæres. Så kom det til skarpe tilrettevisninger, da laugets frakker blev ødelagt af den våde, afsmittende maling. Ligeledes er det blevet påtalt, at sømhovederne ikke var slået fast nok, de rev frakkestoffet.

Når begravelsen var fuldbyrdet, inviterede bedemanden eller et familiemedlem (som det endnu er tilfældet) til kaffebord eller spisning, såfremt det ikke allerede var gjort i indbydelsen

Afleveringsforretningen den 29. maj 1959. Personerne er oldermændene Jeppé Bernhardt og laugsbud Ib Andersen forrest til højre. Endvidere Georg Guldager, Johan Jensen, Ankjær Vestergaard og H. Christian Hansen. Foto: Ribe Lokalarbiv.

eller ved annoncering i et lokalt dagblad. Det forventedes, at bærerne deltog i mindesammenkomsterne. Hvis ikke disse blev holdt i hjemmet, var det ofte restaurationerne Munkens, Sønderjylland eller Backhaus der lagde lokaler og traktement til. Når der var drukket kaf-

fe, foreslog degnen eller bedemanden en salme. Når den var sunget, var der lejlighed til at deltagerne kunne udtale nogle personlige mindeord over afdøde.

Lauget ophævedes

Kun knap to år før laugets opløsning kunne have fejret sit 300-års jubilæum, gav man op. Den sidste oldermand, postbud og avlsbruger Jeppe Bernhardt noterede ved den sidste generalforsamling i 1958, at der var 17 fremmødte og en fraværende. Da nogle deraf var enker, var der altså ikke engang medlemmer nok til at bære en kiste. Der havde været syv begravelser at bære ved det sidste år, og kassen havde udbetalt 2.628,50 kroner i begravelseshjælp.

Fra årligt ca. 25 begravelser i 1930'erne og 40'erne havde der været ti á femten i 1950'erne. Byens motoriserede bedemænd havde taget pusten fra det gamle laug. Allerede i 1953 havde man opgivet at bære på stænger. Det er dog uklart, om teksten fra samlingen refererer til, at man bar i kistegrebene eller lod køre i bil. I byen opfattedes laugets opløsning som en pudsig altmodisch institution, mens yngre og mere opmærksomme tilflyttere allerede talte med vemod om nedlæggelsen. Få år tidligere var man begyndt at rydde op i de gamle remedier. To »løjbænke« eller ligbåre, som man ikke længe brugte, blev skænket til henholdsvis alderdomshjemmet og til Sankt Catarina Kirke. Den sidste findes endnu i kirken. Det er en håndværksmæssigt set uinteressant, lidt plump bære på drejede ben uden nævneværdig udsmykning.

Det besluttedes, at remedierne skulle afleveres til borgmesteren, selv om lauget egentlig ik-

ke hørte under byens administration. Jeppe Bernhardt sendte besked derom, og man aftalte en dag, hvor afleveringsforretningen skulle finde sted. Der var behørigt inviteret presse og fotografer, og begivenheden kom i adskillige af landets aviser.

De sidste fem bærere samt en lejet medhjælper bar laugsladen på bærestængerne fra avlsbrugerens adresse i Puggårdsgade til rådhuset. I laden fandtes protokollerne og regnskabsbøgerne, et eksemplar af Christian Vs Danske Lov, bødekasen, fire kandelabre, en femarmet og tre styk trearmede stager samt to kapper. Der var 357 kroner i kassen, som blev overgivet til borgmesteren. En af avisreferenterne skrev: »Efter at alle seks havde lagt deres høje hatte ned i laden, gik man over på Weiss' Stue, hvor borgmesteren bød på gravøl - naturligvis i form af ægte jysk kaffepuns«.

Kilder

Første del af denne artikel bygger væsentligst på J. Kinchs artikel Ribe Bys ældste Ligbærer-Lav eller Kompagni-Lavet i Samlinger til Jysk Historie og Topografi, bd. 1 1866-67. Resten af artiklens indhold er resultatet af studier i originalmaterialet på Ribe Lokalkiv samt indsamlet materiale fra pastor emeritus Anders Munk Futtrup, Esbjerg, Mogens Juhl og malermester Ebbe W. Bertelsen, Ribe.

Søren Mulvad, født 1948. Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Lærer. Har tidligere skrevet artikler i Fra Ribe Amt, Seem Sogns historie 1997 samt artikler i lokale dag- og ugeblade i Ribevennen, Koldingbogen, By, marsk og geest, Mandøposten. Har desuden skrevet flere teaterstykker for både børn og voksne m. m.